

SEÇİM SİSTEMİNDE BÖLÜCÜLÜK TARTIŞMASI

Doç. Dr. Hikmet Sami TÜRK*

I. GİRİŞ

22 Nisan 1983 tarih ve 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun yürürlüğe girmesi ve 76 sayılı Millî Güvenlik Konseyi Kararı ile siyasal faaliyette bulunma yasağının kaldırılmasıyla başlayan hızlı gelişmeler içinde bütün dikkatlerin önümüzdeki yeni dönemin siyasal partilerini oluşturma çabalarına çevrildiği bir sırada, ilerde bu partilerin kaderi üzerinde birinci derecede etkili olacak bir yasa tasarısı, yeterince tartışılmadan Danışma Meclisi Genel Kurulu'ndan geçti : Milletvekili Seçimi Kanunu Tasarısı.

II. SEÇİM YASALARININ TEMEL SORUNU : SEÇİM SİSTEMİ

A — Milletvekili Seçimi Kanunu Tasarısı ile Getirilen Sistem ve Gerekçesi

Bir seçim yasasında çözülmesi gereken temel sorun, seçmenlerce verilen oylara göre parlamento üyeliklerinin seçime katılan partiler arasında nasıl paylaşılacağı, başka bir deyişle, seçim sonuçlarının hangi sisteme göre hesaplanacağıdır. Milletvekili Seçimi Kanunu Tasarısı, milletvekilliklerinin ülke genelinde kullanılan geçerli oyların en az % 10'unu alan, seçim çevreleri itibariyle de bir seçim çevresindeki geçerli oylar toplamının o çevreden çıkacak milletvekili sayısına bölünmesiyle elde edilen basit seçim sayısını aşan partiler arasında *d'Hondt* sistemine göre paylaşılmasını öngörmektedir (m. 29).

Danışma Meclisi Anayasa Komisyonu Raporu'nda adı bile doğru yazılmayan *d'Hondt* sisteminin böyle alışılmamış biçimde çifte barajlı uygulanmasının nedeni, sunuş yazısında "ufak partilerin yasama meclisinde temsilini önlemek", madde gerekçesinde "mahalli partilerin oyların dağılmasına sebep olmalarının engellenme-

* A.Ü. Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi.

si" ve "parlamento faaliyetlerinde istikrar, hükümetlerin devamında istikrar sağlanması" amaçlarıyla açıklanmıştır¹. Anayasa Komisyonu Başkanı Prof. Dr. Orhan Aldıkaçtı da, Danışma Meclisi Genel Kurulu'nun 28 Nisan 1983 günkü 91. birleşiminde Tasarı'nın tümü üzerindeki eleştirileri cevaplandırarak konuşmasında bazı ek açıklamalar yapmış, bu arada seçim sisteminin "mümkün olduğu ölçüde parlamentolarda bir çoğunluğa devlet yönetiminin verilmesini sağlamakta yardımcı olması" gereği üzerinde durmuştur.

B — "Türk Sistemi"

Prof. Dr. Aldıkaçtı'nın açıklamalarına göre, Anayasa Komisyonu'na "bu çoğunluğu sağlamaya yönelik iki sistem" sunulmuştur. Bunlardan birisi, üç Danışma Meclisi üyesi tarafından "*Türk sistemi*" adıyla önerilmiştir. Sözü edilen sistem, bu satırların yazarı tarafından ilk kez 1976'da Siyasî İlimler Türk Derneği'nce Ankara'da düzenlenen Kanun-i Esasî'nin 100. Yılı Sempozyumu'nda tartışmaya sunulan beş yeni formülden biri olan "*1.5'la başlayan yarımsar aralı aritmetik dizi ile bölme*" formülüdür². Diğerleri gibi bu formül de, nispi temsil sisteminin temel felsefesine dokunmaksızın küçük partilerin parlamentodaki temsil oranlarını azaltmak suretiyle büyük partilerin tek başlarına hükümet kurmaya yeterli bir çoğunluk kazanmalarına olanak sağlamayı amaçlamaktadır. Eski seçimlerin verileri itibariyle yapılan hesaplar, ülke çapında % 41'in üzerinde oy alan bir partinin bu formüle göre parlamentoda salt çoğunluğu aşabileceğini göstermiştir. Nitekim 1977 milletvekili genel seçiminde bu formül uygulansaydı, Millet Meclisi'ndeki sandalye dağılımı şöyle olacaktı: AP 202, CHP 227, MHP 4, MSP 15, Bağımsız 2³. (Hatırlanacağı üzere, 1977 milletvekili genel seçiminin resmi sonuçları şö-

¹ Danışma Meclisi, S. Sayısı 386 "Milletvekili Seçimi Kanunu Tasarısı ve Anayasa Komisyonu Raporu (1/672)", s. 3, 21.

² 1973 milletvekili genel ve Cumhuriyet Senatosu üçte bir yenileme seçimleri verilerine göre düzenlenmiş tablolarla birlikte bu ve diğer formüllerle bunlar üzerindeki tartışmalar için bk. Hikmet Sami Türk, "Seçim Sisteminde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Bazı Öneriler", Türk Parlamentoculuğunun İlk Yüzyılı 1876 - 1976, Ankara [1978], s. 365 - 403.

³ 1977 milletvekili genel ve Cumhuriyet Senatosu üçte bir yenileme seçimleri verilerine göre düzenlenmiş tablolarla birlikte bu ve diğer formüller hakkında geniş bilgi için bk. Hikmet Sami Türk, "Nasıl Bir Seçim Sistemi?", A.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 36, S.1 - 4, Ankara 1981, s. 39 - 82.

le idi : AP 189, CHP 213, CGP 3, DP 1, MHP 16, MSP 24, Bağımsız 4).

III. DANIŞMA MECLİSİ'NDEKİ GÖRÜŞME VE BÖLÜCÜLÜK İDDİASI

Prof. Dr. *Aldıkaçtı*, Danışma Meclisi'nin 28 Nisan 1983 günkü birleşiminde yaptığı konuşmada, önce *d'Hondt* sisteminde 1 ile başlayıp birer ara ile yürütülen bölme işlemleri yerine *Türk* sisteminde bölenlerin 1.5'la başlayıp yarımşar ara ile ilerlemesinin teorik açıdan "tartışma götürür" ve "hukuki bir temele oturulması müşkül ... bir husus" olduğunu söylüyor; ancak bu noktada ısrar etmiyor, hatta cevap verilmemesi için sözlerini geri aldığını ekleyerek konuşmasını şöyle sürdürüyor :

"— Burada baraj gizlidir, yani baraj gizlidir; şu anlamda gizlidir ki, gerçekten 1.5, 2'den başladığı zaman şu sonuç elde edilmektedir: % 10 baraj uygulandığı zaman elde edilen sonuçtan daha fazlasını büyük partilere vermektedir ve küçük partilerden de milletvekilliği almaktadır. Tabii, oraya fazla verdiği göre oradan alması lâzım ve olmaktadır.

Sayın arkadaşlarım,

Şimdi burada il düzeyinde de baraj yok, memleket düzeyinde de baraj yok. Bakan, bu sistemin bizim toplumumuz için arz ettiği en büyük tehlikeyi arz ediyorum: Bu sistem bölücülüğü memlekette geliştirir. Çünkü en büyük partiye, en fazla oy alan bir partiye bir ilde büyük bir avantaj sağlıyor, âdeta % 20 ölçüsünde bir avantaj sağlıyor. O seçim çevresinin etrafında 2 - 3 tane o şekilde çevre olduğu zaman birdenbire 30 - 35 - 40 milletvekilliğinin en fazla oy alan bölücülüğe meyyal bir partiye çıktığını görürüz. Türk toplumunun bugün içinde bulunduğu durumda bundan daha büyük bir tehlike olamaz. Onun içindir ki, Altkomisyonumuz sorunu incelemiştir ve sorunu inceleyerek bu seçim sistemini kabul edememiştir. Bundan dolaydır ki, biz tekrar öbür sisteme döndük. Dediğim gibi bu sistem, mahallî güçlerin, mahallî partilerin güçleri üstünde fazlasıyla temsil edilmesine imkân vererek, Meclislerde bir bölgede kuvvetli partiler oluşturmalarına yol açabilir. Böyle bir tehlikeyi

de demokrasi adına göze alamazdık. Nasıl ki böyle bir tehlike istikrarlı hükümet adına göze alınmaz. Daha başka bir yolla, daha mutedil bir şekilde memleketin genel sathında, yüzeyinde yeter derecede oy alan partiler arasında paylaş-tırmayı yapmakla sağlamak istedik.”

Prof. Dr. *Aldıkaçtı*'nin bu konuşması üzerine *Türk* sistemi öneren Danışma Meclisi üyelerinden Doç. Dr. Turgut *Tan* söz alıyor. Teorik eleştiriye cevap olarak İskandinav ülkelerinde kullanılan aritmetik dizide bölenlerin 1,4, 3, 5 ... biçiminde sıralandığını hatırlattıktan sonra, Anayasa Komisyonu Başkanının *Türk* sistemini “hepimizin çok duyarlı olduğumuz bir noktaya değine-rek” eleştirmesi üzerinde durarak, bu sistemde “bölücülüğün nasıl teşvik edildiğini” anlayamadığını, eğer Komisyon Başkanı “bunu somut olarak anlatırlarsa, ... bu sistemi önermiş ve savunmuş ol-manın pişmanlığını burada açıkça” söyleyeceğini ifade ediyor.

Fakat Prof. Dr. *Aldıkaçtı*, Milletvekili Seçimi Kanunu Tasarısı'nın tümü üzerindeki eleştirileri cevaplandıran ilk konuşmasının başında seçim sistemlerinin etkilerine ilişkin teorilerle ortaya ko-nan sosyolojik yasaların “sanıldıkları kadar katı ve kesin olmadıkları sonucuna” varıldığını anlattığı halde; şimdiye değin hiç-bir yerde uygulanmamış bir öneri olan *Türk* sisteminin etkileri hakkında son derece “katı ve kesin” bir tavır içindedir. Nitekim Doç. Dr. *Tan*'a cevap vermek üzere “Efendim, Sayın *Tan*'ın söylediklerine pek ilâve edecek bir şeyim yok; sonuç meydanda.” cümlesiyle başladığı ikinci konuşmasını şöyle tamamlıyor :

“— Şimdi gelelim sorunuza, ‘brülant’, yakıcı soruya. Sayın *Tan*'ın beni tanıması lâzımdı ve beni tanıdığı ölçü-de de bu soruyu sormaması lâzımdı. ... Ben kendisinin en az benim kadar, kendisinin ve arkadaşlarının, konuşanların en az benim kadar bu memlekete bağlı olduklarına kaniyim; ama kabul ettikleri, sahk verdikleri sistemin sonucu budur. Şimdi nasıl olur bu? Sonucun nasıl olduğu belli. Yani bazı gerçekler vardır ki, Sayın *Tan*'ın bilmesi lâzım, büyük Churchill bunu söylemiştir: ‘Demokraside her konunun tartışıl-ması doğru değildir’. Burada, Meclis'te bana bu soruyu yöneltmekle hiç ustaca bir hareket yapmadığını arkadaşımın belirtmek isterim. Bu kadar.”

IV. BÖLÜCÜLÜK İDDİASININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Görüldüğü gibi Prof. Dr. *Aldıkaçtı*, bir seçim sistemi önerisini en duyarlı noktadan rahatlıkla karaladıktan sonra, kendisinden açıklama istendiği zaman bazı konuların tartışılmasının doğru olmayacağını hatırlamakta ise de; konunun tartışılmasında yarar, hatta zorunluk vardır. Ayrıca seçim sistemleri literatüründe şimdiye değin yalnız tek adlı çoğunluk (dar bölge) sisteminin yöresel nüfuz sahibi adayların seçilmesine ve onların kişiliği çevresinde bölgeci eğilimler doğmasına elverişli olduğu belirtilirken; ilk kez, çeşitli Avrupa ülkelerinde bir ulusal bütünleşme politikasının aracı olarak kullanılan nispi temsil sistemlerinin temel felsefi içinde kalan bir formülün bölücülüğe yol açacağı iddiasının ortaya atılması, son derece ilginç bir yaklaşımdır. O bakımdan da ortaya atılan iddianın çeşitli açılardan değerlendirilmesi yararlı olacaktır:

A — Bölücü Parti Kurulabilir mi?

Her şeyden önce şu soruyu cevaplandırmak gerekir: Türkiye'de bölücü bir hareketin bir siyasal parti olarak örgütlenmesine ve yürütülmesine yasal olanak var mıdır?

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 14. maddesine göre, temel hak ve özgürlüklerden hiçbiri, "Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak" amacıyla kullanılamaz (f. I). Anayasa'nın 68. maddesine göre ise, siyasal partilerin tüzük ve programları, "Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne" aykırı olamaz (f. IV). 69. madde uyarınca da siyasal partiler, "Anayasanın 14. maddesindeki sınırlamalar dışına çıkamazlar; çıkanlar temelli kapatılır" (f. I).

Anayasa'nın bu hükümlerine paralel olarak yeni Siyasal Partiler Kanunu da, önce siyasal parti kurma hakkının "Türk Devletinin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak" ve "dil, ırk, din, mezhep ayırımı veya bölge farklılığı yaratmak" amacıyla kullanılamayacağı ilkesini koymuş (m. 5/III); sonra bu ilkeyi somutlaştıran yasaklar getirmiş (m. 78, 80 - 82, 96/III), bu yasaklara aykırı hareket eden siyasal partilerin kapatılma usulünü düzenlemiş (m. 100 - 101, 103), ayrıca yasak eylemleri işleyenlerin cezalandırılmasını öngörmüştür (m. 117). Zaten bölücü

hareketler, Türk Ceza Kanunu'nda suç sayılmış bulunmaktadır (m. 125, 141/4, 142/3, 312/II).

Kısacası, Türkiye'de bölücü bir hareketin siyasal parti olarak örgütlenmesine ya da —böyle bir girişim olsa— sürdürülmesine yasal olanak yoktur.

B — “Mahalli Partiler” ve Bölücülük

Prof. Dr. *Aldıkaçtı*, Türk sisteminin “en büyük partiye, en fazla oy alan bir partiye bir ilde büyük bir avantaj” sağlaması nedeniyle “mahallî güçlerin, mahallî partilerin güçleri üstünde fazlasıyla temsil edilmesine imkân vererek, Meclislerde bir bölgede kuvvetli partiler oluşturmaya” yol açabileceğini öne sürmektedir. *Türk* sisteminin bölücülüğü geliştireceği iddiasının dayandırıldığı tek nokta budur. Bu iddiayı biri “mahallî partiler”, diğeri seçim sistemi ile ilgili olmak üzere iki yönden inceleyelim:

1. “Mahallî Partiler” Sorunu Olabilir mi?

Her ne kadar Milletvekili Seçimi Kanunu Tasarısı Gerekçesi ile Prof. Dr. *Aldıkaçtı*'nin konuşmasında “mahallî partiler” teması önemli bir yer tutmakta ise de, Türkiye'de şimdiye değin böyle bir olgu yaşanmamıştır. Şüphesiz bütün seçim çevreleri, oy dağılımı itibariyle eş örnekliler sonuçlar vermez. Her partinin diğer partilere oranla daha güçlü olduğu, bu anlamda belirli bir oy potansiyeline sahip bulunduğu seçim çevreleri vardır. Ama bu durumla salt “mahallî” davalar gütmeyi, bölgeci eğilimler göstermeyi ya da ayrılıkçı politika izlemeyi birbirine karıştırmamak gerekir.

Kaldı ki yeni Siyasî Partiler Kanunu, siyasal partilerin “ülke çapında faaliyet göstermek üzere teşkilatlanmış tüzel kişiliğe sahip kuruluşlar” olduğunu belirtmiş (m. 3), bunların “seçimlere katılabilmesi için illerin en az yarısında teşkilat kurmuş” bulunması koşulunu koymuştur (m. 36). Bu durumda coğrafi anlamda da “mahallî partiler” kurulamayacağı ya da —böyle bir girişim olsa— seçimlere katılamayacağı ortadadır.

2. Büyük Partilere Prim ve Bölücülük

Sadece *Türk* sistemi değil, Danışma Meclisi Anayasa Komisyonu'nca hazırlanan Milletvekili Seçimi Kanunu Tasarısı'nda be-

nimsenen *d'Hondt* sistemi de, belirli bir ölçüde büyük partilere prim veren, başka bir deyişle, "avantaj" sağlayan bir sistemdir. Nitekim Prof. Dr. *Aldıkaçtı*, sistemin bu özelliğini birkaç yıl önce bir seminere sunduğu bir bildiriye şöyle ifade etmiştir: "... *d'Hondt* sisteminde en fazla oy alan partiler aldıkları oyların üstünde temsilcilik kazanırlar"⁴.

Bir seçim çevresinde partilerin aldıkları geçerli oylar, *d'Hondt* sisteminde sırayla 1, 2, 3 ... ile bölünürken, *Türk* sisteminde 1.5, 2, 2.5, 3 ... ile bölünmektedir. Burada tam sayılı bölenler önündeki yarım sayılı bölenlerin küçüklüğü yüzünden payların büyümesi sonucunda, bir seçim çevresinde ilk sandalyenin kazanılması için geçilmesi gerekli seçim eşiği, küçük partiler aleyhine biraz daha yükselmekte, sonraki sandalyelerin kazanılması için aşılması gerekli basamaklar biraz daha dikleşmektedir. İşte bu nedenle *Türk* sistemi, *d'Hondt* sistemine oranla büyük partilere biraz daha fazla prim vermektedir. 1.5'tan başlayıp yarımsar ara ile devam eden bölenler, bu fazla primi yine eşit aralıklı bir aritmetik dizi içinde sağlayacak optimum sayılardır.

Seçim sonuçları seçim çevreleri itibariyle hesaplandıkça, gerek *d'Hondt*, gerek *Türk* sisteminin sağladığı primden her seçim çevresinde en çok oy alan parti veya partilerin yararlanması doğaldır. Ama her iki sisteme göre toplam sonuçlarda ülke çapında en güçlü partiler kazançlı çıkacaktır.

Nitekim *d'Hondt* sisteminin uygulandığı 1973 milletvekili genel seçiminde iki büyük partinin ülke çapında aldıkları oy oranlarının üstünde parlamentoda kazandıkları aşkın temsil oranları şöyle idi : AP % 3.29, CHP % 7.81. Eğer *Türk* sistemi uygulansaydı, aşkın temsil oranları şöyle olacaktı: AP % 7.95, CHP % 13.14⁵. Bu durumda *d'Hondt* sistemine göre *Türk* sisteminin her iki partiye fazladan sağladığı aşkın temsil oranları şöyledir: AP % 4.66, CHP % 5.33. Yine *d'Hondt* sisteminin uygulandığı 1977 milletvekili genel seçiminde iki büyük parti yararına parlamentoda oluşan aşkın temsil oranları şöyledir: AP % 5.13, CHP % 5.95. Eğer *Türk* sistemi uygulansaydı, aşkın temsil oranları şöyle sıralanacaktı: AP

⁴ Orhan *Aldıkaçtı*, "Yaşadığımız Kriz ve Anayasanın Değiştirilmesi", Tercüman Anayasa ve Seçim Sistemi Semineri, İstanbul 1980, s. 20.

⁵ Kaynak : *Türk*, agb, s. 372 Tablo 1, s. 389 Tablo 5.3.

% 8.01, CHP % 9.06⁶. Bu durumda *d'Hondt* sistemine göre *Türk* sisteminin her iki partiye fazladan sağladığı aşkın temsil oranları şöyledir: AP % 2.88, CHP % 3.11.

Görüldüğü gibi, *d'Hondt* sistemine göre *Türk* sisteminin ülke çapında büyük partilere sağladığı ek prim, sınırlı bir çerçeve içinde kalmaktadır. Fakat Prof. Dr. *Aldıkaçtı*'nın değerlendirmesiyle böyle bir ek prim, ülkemiz için "en büyük tehlikeyi" yaratacaktır. Oysa kendileri birkaç yıl önce bir seminerde belki de daha yüksek oranlı bir primin mutlak rakam olarak büyük partilere verilmesini önerdiği zaman, hiç kimse bunun yaratabileceği bölücülük tehlikesini fark edememişti. Prof. Dr. *Aldıkaçtı*, şöyle diyordu : "D'Hondt sistemine ilâveten en fazla oy alan partiye seçim bölgesine göre bir veya iki milletvekilliği prim olarak da verilebilir. Böylece % 40 civarında oy alan partinin iktidara geliş ihtimali artar"⁷.

Demek ki, büyük partilere prim veren *d'Hondt* sistemi Milletvekili Seçimi Kanunu Tasarısı'nda benimsenebilecek, hatta Prof. Dr. *Aldıkaçtı* "d'Hondt sistemine ilâveten" büyük partilere aşıktan prim verilmesini önerebilecek; bunların hiçbiri bölücülük tehlikesi sayılmayacak. Ama büyük partilere sınırlı bir ölçüde ek prim sağlayan *Türk* sistemi söz konusu olunca, iş değişecek ve bu sistemin ülkemiz için "en büyük tehlikeyi" yaratacağı iddia edilebilecek. Bunun bilimsel düşünüşle, insaf ve hakkaniyetle bir ilgisi var mıdır?

Aslında Prof. Dr. *Aldıkaçtı*'nın *Türk* sistemine uyguladığı mantık sürdürülürse; bir seçim çevresinde en çok oy alan partiye sadece belirli bir prim sağlamakla kalmayıp, o çevredeki milletvekilliklerinin tamamını veren liste usulü çoğunluk sisteminin bölücülüğü en çok geliştiren sistem olması gerekir. Oysa Türkiye'de 1960 öncesinde uygulanan bu sistemin adaletsizliğinden çok yakınılmıştı; ama ne Türkiye'de, ne başka bir ülkede bölücülüğü geliştiren bir etkisi bilinmemektedir.

C — Seçim Çevreleri ve Bölücülük

Prof. Dr. *Aldıkaçtı*, *Türk* sisteminin en çok oy alan partiye "avantaj" sağlayacağı "seçim çevresinin etrafında 2 - 3 tane o şe-

⁶ Kaynak : *Türk*, agm, s. 45 Tablo 1, s. 66 Tablo 5.3.

⁷ *Aldıkaçtı*, agb, s. 21.

kilde çevre olduğu zaman birdenbire 30 - 35 - 40 milletvekilliğinin en fazla oy alan bölücülüğe meyyal bir partiye çıktığını” büyük bir uzgürlükle ifade etmektedir. Bu iddiayı da biri seçim çevreleri, diğeri milletvekili sayısı ile ilgili olmak üzere iki yönden inceleyelim :

1. “30 - 35 - 40” Milletvekilliği İçin Gerekli Seçim Çevresi Sayısı

Milletvekili Seçimi Kanunu Tasarısı Gerekçesinde de belirtildiği gibi, önümüzdeki seçim döneminde 7’ye kadar milletvekili çıkaracak illerin sayısı 55 dolayında olacaktır⁸. Bunlardan 20 kadarı 2 - 3, 20 kadarı 4 - 5 milletvekili çıkaracağı için; illerimizin çoğu zaten küçük seçim çevreleri durumundadır. 7’den çok milletvekili çıkaracak iller ise, Tasarı uyarınca “birden fazla seçim çevresine” bölünecektir (m. 3/IV). O nedenle “2 - 3 tane” seçim çevresinin toplam milletvekili sayısı, 10 - 15’i geçmez. “30 - 35 - 40” milletvekilliği için —liste usulü çoğunluk sisteminde olduğu gibi, bütün milletvekilliklerini aynı partinin kazanması kaydıyla— en az 6 - 15, hatta 8 - 20 seçim çevresi gereklidir. En yüksek primli nispi temsil sisteminde ise aynı sayıda milletvekilliği için gerekli seçim çevresi sayısı, 9 - 20, hatta 12 - 26 dolayındadır. Kaldı ki *d’Hondt* sistemi gibi *Türk* sistemi de, yalnız ülke çapında değil, bazen seçim çevreleri düzeyinde de iki büyük partiye prim verdiği için; bir partinin “30 - 35 - 40” milletvekilliği kazanabilmesi için gerekli seçim çevresi sayısı daha da artabilir. Bu kadar seçim çevresi ya da ilden milletvekili çıkarabilecek bir partinin “mahalli” olduğu söylenebilir mi? Bölücü bir parti ulusal planda bu ölçüde kabul görebilir mi?

2. “30 - 35 - 40” Milletvekilliği ve % 10 Baraj

Tasarı’ya göre, her ilin çıkaracağı milletvekili sayısı, “Türkiye nüfusunun 400’e bölünmesi suretiyle elde edilen rakam esas alınarak, ... il nüfusunun bu rakama bölünmesiyle” saptanacaktır (m. 3/I). Böylece Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısı ya da her ilin çıkaracağı milletvekili sayısı ile seçmen sayısı arasında bir bağlantı kurulmuştur. O nedenle “30 - 35 - 40” milletvekilliği, büyük bir olasılıkla ülke çapında geçerli oylar toplamının

⁸ Danışma Meclisi, S. Sayısı 386, s. 13.

% 10 veya daha fazlasına tekabül edecektir. Buysa, Tasarı ile konulan ülke genelinde % 10 barajın da aşılması demektir. Öyleyse Prof. Dr. *Aldıkaçtı*'nın *Türk* sistemine uyguladığı ölçüye göre, "30 - 35 - 40 milletvekilliğinin ... bölücülüğe meyyal bir partiye" çıkmasına olanak vereceği için; kendilerince hazırlanan Tasarı ile kabul edilen % 10 barajlı *d'Hondt* sistemi de, bölücülüğü geliştirici niteliktedir.

V. ASIL AMAÇ VE SONUÇ

A — Toplu Değerlendirme

Görüldüğü gibi, Prof. Dr. *Aldıkaçtı*'nın *Türk* sistemi hakkındaki bölücülük iddiası, yersiz, tutarsız ve haksız bir suçlamadır. Üstelik aynı mantıkla yola çıkılırsa, şu veya bu biçimde her seçim sisteminin bölücülüğe yol açacağı öne sürülebilir. Ama sosyal ve siyasal sorunlar için önerilen bütün çözümler gibi seçim sistemleri de, vehimlere ve asılsız iddialara değil, gerçeklere ve bilimsel verilere dayanarak, kısacası, bilimsel yöntemlerle değerlendirilmelidir. "*Türk sistemi*" adıyla önerilen "*1.5'la başlayan yarımşar aralı aritmetik dizi ile bölme*" formülü de böyle tartışılmalıydı. Oysa Danışma Meclisi Anayasa Komisyonu Başkanı sıfatıyla Prof. Dr. *Aldıkaçtı*, bir bakıma "demokrasi" ve "istikrarlı hükümet" ilkelerine daha uygun düştüğünü de itiraf ettiği bu formülü, herkesin duyarlı olduğu bir noktadan asılsız ve haksız bir suçlama ile karalamak suretiyle objektif ölçüler içinde tartışılmasını önlemiştir.

B — Bölücülük Karalamasının Nedenleri

1. Milletvekili Seçimi Kanunu Tasarısı ile "*Türk Sistemi*" Arasındaki Temel Fark

Milletvekili Seçimi Kanunu Tasarısı Genel Gereğesinde, yasa koyucunun seçim hukukunu oluşturma çabasında "büyük çoğunluğu, açıklanmayarak gizli tutulan amaç ve siyasî fikirlerin, sonuç üzerinde toplu etkide buldukları" belirtilmektedir⁹. Öyle anlaşılıyor ki bu gözlem, en başta bu Tasarı ve Prof. Dr. *Aldıkaçtı*'nin *Türk* sistemi ile ilgili tutumu hakkında geçerlidir. Çünkü Tasarı ile *Türk* sistemi arasındaki temel fark, Tasarı'nın bir açık ve

⁹ Danışma Meclisi, S. Sayısı 386, s. 11.

örtülü barajlar dizisiyle küçük partileri bütün seçim bölgelerinde tasfiye etmeyi amaçlamasına karşılık; *Türk* sisteminin küçük partilere parlamento kapılarını tamamıyla kapamaması, birkaç milletvekiliyle de olsa parlamentoda temsil edilmelerine olanak tanınmasıdır. *Türk* sisteminin bölücülük suçlamasına hedef olan kusuru, gerçekte Tasarı ile önlenmek istenen bu çoksesliliktir.

2. "Haksız Rekabet"

Bunun yanında Prof. Dr. *Aldıkaçtı*'nın Kıbrıs Türk Federe Devleti'nden sonra Türkiye'de de kendi düşüncelerine uygun bir seçim sistemi kabul ettirme çabası göz önüne alınırsa, *Türk* sistemine yöneltilen karalamanın aynı zamanda bir "haksız rekabet" niteliği de taşıdığı görülür. Her ne kadar Prof. Dr. *Aldıkaçtı*, Danışma Meclisi Genel Kurulu'nda "Tasarı'nın şu veyahut bu şahsa mal edilmesi yanlış bir görüştür" diyor ve kendisinin "eskiden beri millî bakiye sistemine taraftar" olduğunu belirtiyorsa da; Milletvekili Seçimi Kanunu Tasarısı, Gerekçesi ve —il düzeyinde basit seçim sayılı baraj dışında— temel hükümleriyle, özellikle seçim sistemindeki yeniliklerle büyük ölçüde kendilerinin daha önce açıklanmış düşünceleri doğrultusunda hazırlanmış bir metindir¹⁰.

*

Türkiye'de çok partili siyasal yarışmanın oyun kurallarını koyan bir yasa tasarısının hazırlanması ve görüşülmesi sırasında, parlamenter rejime işlerlik kazandırmak amacıyla geliştirilmiş bir seçim sistemi önerisini gözden düşürmek için başvuru olan bu karalama yönteminin önümüzdeki yeni dönemin siyasal mücadelelerinde örnek alınmaması temenni edilir.

¹⁰ Bk. *Aldıkaçtı*, agb, s. 19-21; ayrıca Orhan *Aldıkaçtı*, Anayasa Hukukumuzun Gelişmesi ve 1961 Anayasası, 4. bası, İstanbul 1982, s. 309 - 312.

Krş. Kıbrıs Türk Federe Devleti "1976 Seçim ve Halkoylaması Yasası" m. 136.

KISALTMALAR

agb	adı geçen bildiri
agm	adı geçen makale
AP	Adalet Partisi
bk.	bakınız
C.	Cilt
CGP	Cumhuriyetçi Güven Partisi
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
DP	Demokratik Parti
f.	fıkra
krş.	karşılaştırmız
m.	madde
MHP	Milliyetçi Hareket Partisi
MSP	Milli Selâmet Partisi
S.	Sayı
s.	sayfa.